

Matematikk 1T — Vår 2023

Løsningsforslag (Del 1 og Del 2)

Om dette løsningsforslaget. Uoffisielt, automatisk generert løsningsforslag. Oppgaveteksten er ikke gjengitt i sin helhet; hver oppgave vises med nummer og et kort sammendrag. **Kilde:** [oppgaven](#) og [matematikk.net sitt løsningsforslag](#). Slutt svar er sammenholdt med matematikk.net sin versjon — se den ved tvil.

DEL 1 — Uten hjelpemidler

Oppgave 1 (2 poeng)

Oppgave. En rettvinklet trekant har sidelengder 8, 6 og 10 (hypotenus 10). Vinkelen u ligger ved kateten 6. Vis at $(\sin u)^2 + (\cos u)^2 = 1$.

Løsning. Vinkelen u har hosliggende katet 6, motstående katet 8 og hypotenus 10. Da er

$$\sin u = \frac{\text{motstående}}{\text{hypotenus}} = \frac{8}{10}, \quad \cos u = \frac{\text{hosliggende}}{\text{hypotenus}} = \frac{6}{10}.$$

Setter vi inn, får vi

$$(\sin u)^2 + (\cos u)^2 = \left(\frac{8}{10}\right)^2 + \left(\frac{6}{10}\right)^2 = \frac{64}{100} + \frac{36}{100} = \frac{100}{100} = \boxed{1}.$$

(At dette alltid blir 1, følger av Pytagoras: $8^2 + 6^2 = 100 = 10^2$.)

Oppgave 2 (2 poeng)

Oppgave. $f(x) = x^2 - 2x - 8$. I hvilke punkter skjærer grafen x -aksen?

Løsning. Grafen skjærer x -aksen der $f(x) = 0$. Vi faktorerer (to tall med produkt -8 og sum -2 er -4 og 2):

$$x^2 - 2x - 8 = (x - 4)(x + 2) = 0 \implies x = 4 \text{ eller } x = -2.$$

Grafen skjærer altså x -aksen i punktene

$$\boxed{(-2, 0) \text{ og } (4, 0)}.$$

Oppgave 3 (3 poeng)

Oppgave. Bestem a og b slik at $x^3 - 5x^2 - 8x + 12 = (x - 1)(x + a)(x - b)$ blir en identitet.

Løsning. Et tredjegradspolynom $= (x - 1)(x + a)(x - b)$ betyr at $x = 1$ er et nullpunkt. Kontroll:

$$1 - 5 - 8 + 12 = 0. \checkmark$$

Dermed er $(x - 1)$ en faktor. Polynomdivisjon (eller å gjette de andre heltallsnullpunktene) gir

$$x^3 - 5x^2 - 8x + 12 = (x - 1)(x^2 - 4x - 12) = (x - 1)(x - 6)(x + 2).$$

Sammenligner vi med $(x - 1)(x + a)(x - b)$, ser vi at $x + a = x + 2$ og $x - b = x - 6$, altså

$$\boxed{a = 2, \quad b = 6}.$$

Oppgave 4 (2 poeng — teller dobbelt)

Oppgave. Grafen til en rasjonal funksjon f er gitt (se figur). Bestem $f(x)$ og argumenter for at svaret er riktig.

Løsning. Vi leser av to opplysninger fra figuren:

- **Vertikal asymptote** $x = 1$ (grafene går mot $\pm\infty$ nær $x = 1$). Det betyr at nevneren er null for $x = 1$, altså at nevneren inneholder faktoren $(x - 1)$.
- **Horisontal asymptote** $y = 3$. For en brøk der teller og nevner har samme grad, er den horisontale asymptoten forholdet mellom de ledende koeffisientene. Vi velger derfor $\frac{3x+k}{x-1}$.

Konstanten k bestemmer vi av at grafen skjærer y -aksen i $(0, 6)$:

$$f(0) = \frac{3 \cdot 0 + k}{0 - 1} = -k = 6 \implies k = -6.$$

$$\boxed{f(x) = \frac{3x - 6}{x - 1}}$$

Argument. Tre kontroller mot grafen:

1. *Vertikal asymptote:* nevneren $x - 1 = 0$ for $x = 1$. $\checkmark$
2. *Horisontal asymptote:* for store $|x|$ er $f(x) = \frac{3x - 6}{x - 1} \rightarrow \frac{3x}{x} = 3$, så $y = 3$. $\checkmark$
3. *Punkter:* $f(0) = \frac{-6}{-1} = 6$ og $f(2) = \frac{0}{1} = 0$ (grafene skjærer x -aksen i $x = 2$, som passer med figuren). $\checkmark$

Oppgave 5 (4 poeng — teller dobbelt)

Oppgave. Figuren viser grafen til den **deriverte** f' . f' har nullpunkter i $x = -3, 12$, $x = 1$ og $x = 5, 12$. Nullpunktene til f selv er $x = -4$, $x = -2$, $x = 4$ og $x = 6$. Lag en skisse av hvordan grafen til f kan se ut, og argumenter.

Løsning — **fortegnsskjema for f'** . Fra grafen til f' leser vi av fortegnet (krysser x -aksen i $-3,12$, 1 og $5,12$):

Intervall	$x < -3,12$	$-3,12 < x < 1$	$1 < x < 5,12$	$x > 5,12$
$f'(x)$	–	+	–	+
f	synker	vokser	synker	vokser

Dermed har f disse ekstremalpunktene (der f' skifter fortegn):

- $x = -3,12$: f' går fra – til + $\Rightarrow$ **bunnpunkt**
- $x = 1$: f' går fra + til – $\Rightarrow$ **toppunkt**
- $x = 5,12$: f' går fra – til + $\Rightarrow$ **bunnpunkt**

Plassering i forhold til x -aksen. f er en fjerdegradsfunksjon (fordi f' er av tredje grad) med fire nullpunkter $-4, -2, 4, 6$, og siden $f'(x) > 0$ for store x , vokser f mot $+\infty$ — grafen «åpner oppover» i begge ender. Fortegnet til f blir da:

$$f > 0 \text{ for } x < -4, \quad f < 0 \text{ på } (-4, -2), \quad f > 0 \text{ på } (-2, 4), \quad f < 0 \text{ på } (4, 6), \quad f > 0 \text{ for } x > 6.$$

Skisse (beskrivelse). Grafen til f :

- kommer ned fra $+\infty$ til venstre, krysser x -aksen i $x = -4$,
- har et **bunnpunkt** ved $x \approx -3,12$ (under x -aksen),
- stiger og krysser x -aksen i $x = -2$,
- har et **toppunkt** ved $x = 1$ (over x -aksen),
- synker og krysser x -aksen i $x = 4$,
- har et **bunnpunkt** ved $x \approx 5,12$ (under x -aksen),
- krysser x -aksen i $x = 6$ og stiger mot $+\infty$.

Bunnpunkt ved $x \approx -3,12$, toppunkt ved $x = 1$, bunnpunkt ved $x \approx 5,12$; nullpunkter $-4, -2, 4, 6$.

Skissen er riktig fordi ekstremalpunktene ligger nøyaktig der f' er null og skifter fortegn, og nullpunktene til f ligger der grafen krysser x -aksen.

DEL 2 — Med hjelpemidler

I Del 2 er digitale hjelpemidler (CAS, graftegner, regneark og programmering) tillatt. Utregningene nedenfor er kontrollert med CAS/graftegner.

Oppgave 1 (Svalbard-temperatur)

Oppgave. $T(x) = 0,048x^4 - 1,4x^3 + 13,36x^2 - 45,8x + 35,2$ for $x \in [2, 10]$, der $x = 2$ er 1. februar, $x = 3$ er 1. mars osv. (T i $^{\circ}\text{C}$). a) Omtrent hvor mange døgn i perioden 1. feb.–1. okt. er $T > 0$? b) Stigningstall til linja gjennom $(3, T(3))$ og $(7, T(7))$ — med praktisk tolkning. c) Bestem nullpunkter og ekstremalpunkter til T' , og tolk koordinatene.

a) Vi finner hvor $T(x) = 0$ i intervallet $[2, 10]$. Med CAS får vi to nullpunkter:

$$x_1 \approx 5,77 \quad \text{og} \quad x_2 \approx 8,91.$$

Mellom disse er $T > 0$ (sjekk: $T(7) = 4,29 > 0$). Lengden er $x_2 - x_1 \approx 3,13$ måneder. Hver måned varer ca. 30,4 døgn, så

$$\Delta \approx 3,13 \cdot 30,4 \approx \boxed{95 \text{ døgn}}.$$

b) Stigningstallet til den rette linja gjennom to punkter er

$$a = \frac{T(7) - T(3)}{7 - 3} = \frac{4,288 - (-15,872)}{4} = \frac{20,16}{4} = \boxed{5,04}.$$

Praktisk tolkning: I gjennomsnitt steg temperaturen med ca. 5,0 °C per måned i perioden fra 1. mars ($x = 3$) til 1. juli ($x = 7$).

c) Vi deriverer:

$$T'(x) = 0,192x^3 - 4,2x^2 + 26,72x - 45,8.$$

Nullpunkter til T' (her er T stasjonær — ekstremalpunkter til T). I $[2, 10]$ gir CAS

$$x \approx 2,76 \rightarrow (2,76, 0) \quad \text{og} \quad x \approx 7,33 \rightarrow (7,33, 0).$$

- $x \approx 2,76$: her er T på sitt laveste, $T(2,76) \approx -16,1$ °C — **kaldest** (slutten av februar, måned nr. 2). Temperaturen slutter å synke og begynner å stige.
- $x \approx 7,33$: her er T på sitt høyeste, $T(7,33) \approx 4,5$ °C — **varmest** (rundt 10. juli). Temperaturen slutter å stige og begynner å synke.

Ekstremalpunkter til T' (der $T''(x) = 0$ — vendepunkter til T , der temperaturen endrer seg raskest):

$$x \approx 4,69 \rightarrow (4,69, 6,94) \quad (\text{toppunkt på } T'),$$

$$x \approx 9,90 \rightarrow (9,90, -6,62) \quad (\text{bunnpunkt på } T').$$

- $(4,69, 6,94)$: T' er størst her — temperaturen **stiger raskest**, ca. 6,9 °C per måned (slutten av april, måned nr. 4).
- $(9,90, -6,62)$: T' er minst her — temperaturen **synker raskest**, ca. 6,6 °C per måned (slutten av september).

Oppgave 2 (Gjerde ved elva)

Oppgave. Speidere har 80 m tau og fire pinner til å gjerde et rektangulært område ved en elv. Det settes **ikke** gjerde langs elva (én lengdeside). a) Areal hvis lengden er 60 m. b) Lag en systematisk oversikt (tabell) og argumenter for Hermans påstand: arealet blir størst når lengden er dobbelt så lang som bredden. c) Sett opp et funksjonsuttrykk, tegn grafen og vis at Herman har rett.

Oppsett. La lengden være L og bredden B . Siden den ene lengdesiden (langs elva) ikke gjerdes, brukes tauet til én lengde og to bredder:

$$L + 2B = 80 \implies L = 80 - 2B.$$

a) Med $L = 60$:

$$60 = 80 - 2B \implies B = 10. \quad A = L \cdot B = 60 \cdot 10 = \boxed{600 \text{ m}^2}.$$

b) Vi setter opp en tabell der $L = 80 - 2B$ og $A = L \cdot B$:

Bredde B (m)	Lengde $L = 80 - 2B$ (m)	Areal $A = L \cdot B$ (m ²)
5	70	350
10	60	600
15	50	750
20	40	800
25	30	750
30	20	600
35	10	350

Det største arealet, 800 m², får vi for $B = 20$ og $L = 40$. Da er $L = 2B$ — altså er lengden dobbelt så lang som bredden, akkurat som Herman påstår. ✓

c) Josefines funksjonsuttrykk: skriv arealet som funksjon av bredden B :

$$A(B) = (80 - 2B) \cdot B = -2B^2 + 80B.$$

Dette er en andregradsfunksjon (parabel som vender ned). Toppunktet ligger midt mellom nullpunktene $B = 0$ og $B = 40$:

$$B = \frac{0 + 40}{2} = 20 \implies L = 80 - 2 \cdot 20 = 40, \quad A(20) = -2 \cdot 20^2 + 80 \cdot 20 = 800.$$

Grafen til $A(B) = -2B^2 + 80B$ er en parabel med toppunkt $(20, 800)$. Største areal er 800 m² ved $B = 20$, $L = 40$, dvs. $L = 2B$. Herman har dermed rett.

$$\boxed{A(B) = -2B^2 + 80B, \quad A_{\max} = 800 \text{ m}^2 \text{ ved } L = 40, B = 20 (L = 2B)}$$

Oppgave 3 (Areal av firkant — teller dobbelt)

Oppgave. Firkant $ABCD$ med sider $AB = 10$, $BC = 5$, $CD = 9$, $DA = 6$ og vinkel $B = \angle ABC = 75^\circ$. Vis at arealet kan bestemmes med trigonometri, og bestem arealet.

Løsning. Vi trekker diagonalen AC . Den deler firkanten i to trekanter: $\triangle ABC$ og $\triangle ACD$.

Trekant ABC ($AB = 10$, $BC = 5$, mellomliggende vinkel $B = 75^\circ$). Arealsetningen gir

$$A_{ABC} = \frac{1}{2} \cdot AB \cdot BC \cdot \sin B = \frac{1}{2} \cdot 10 \cdot 5 \cdot \sin 75^\circ \approx 24,15.$$

Diagonalen AC finner vi med **cosinussetningen**:

$$AC^2 = AB^2 + BC^2 - 2 \cdot AB \cdot BC \cdot \cos B = 100 + 25 - 100 \cos 75^\circ \approx 99,12,$$

så $AC \approx 9,96$.

Trekant ACD ($CD = 9$, $DA = 6$, $AC \approx 9,96$). Nå kjenner vi alle tre sidene. Vi finner én vinkel med cosinussetningen og bruker så arealsetningen — eller bruker Herons formel direkte. Med $s = \frac{9,96+9+6}{2} \approx 12,48$:

$$A_{ACD} = \sqrt{s(s-AC)(s-CD)(s-DA)} \approx \sqrt{12,48 \cdot 2,52 \cdot 3,48 \cdot 6,48} \approx 26,63.$$

Samlet areal:

$$A = A_{ABC} + A_{ACD} \approx 24,15 + 26,63 \approx \boxed{50,8}.$$

Trigonometriske sammenhenger brukt: arealsetningen $A = \frac{1}{2}ab \sin C$ og cosinussetningen $c^2 = a^2 + b^2 - 2ab \cos C$ (og Herons formel for den siste trekanten).

Oppgave 4 (Tilnærmet areal — Riemann)

Oppgave. $f(x) = \frac{1}{9}(x+1)(x-6)^2$. Thea tilnærmer arealet mellom y -aksen, x -aksen og grafen ($x \in [0, 6]$) med rektangler. a) Areal av de seks rektanglene i figur 2. b) Lag et program (b teller dobbelt). c) Bruk programmet med 6000 rektangler.

a) Seks rektangler på $[0, 6]$ har bredde $\frac{6-0}{6} = 1$. I figur 2 leser vi av at høyden til hvert rektangel er funksjonsverdien i **venstre** kant av intervallet ($x = 0, 1, 2, 3, 4, 5$):

x	0	1	2	3	4	5
$f(x)$	4	$\frac{50}{9}$	$\frac{48}{9}$	4	$\frac{20}{9}$	$\frac{6}{9}$

$$A_6 = 1 \cdot \left(4 + \frac{50}{9} + \frac{48}{9} + 4 + \frac{20}{9} + \frac{6}{9}\right) = \frac{196}{9} \approx \boxed{21,8}.$$

b) Vi fullfører programmet. Bredden er $\frac{x_{\max}-x_{\min}}{n}$, og vi summerer f i venstre kant av hvert rektangel (samme metode som i a).

Program (Python):

```
def f(x):
    return 1/9 * (x + 1) * (x - 6) ** 2 # Definerer funksjonen f

x_min = 0 # Minste x-verdi
x_maks = 6 # Største x-verdi
```

```

n = 6000          # Antall rektangler
bredde = (x_maks - x_min) / n          # Bredden av hvert rektangel

areal = 0
for i in range(n):
    x = x_min + i * bredde          # venstre kant av rektangel nr. i
    areal += f(x) * bredde
print(round(areal, 4))          # 20.002

```

Program (C++):

```

#include <iostream>
#include <cmath>
double f(double x) {          // Definerer funksjonen f
    return 1.0/9.0 * (x + 1) * std::pow(x - 6, 2);
}
int main() {
    double x_min = 0, x_maks = 6;
    int n = 6000;          // Antall rektangler
    double bredde = (x_maks - x_min) / n; // Bredden av hvert rektangel
    double areal = 0;
    for (int i = 0; i < n; ++i) {
        double x = x_min + i * bredde; // venstre kant av rektangel nr. i
        areal += f(x) * bredde;
    }
    std::cout << areal << "\n"; // 20.002
    return 0;
}

```

c) Programmet med $n = 6000$ rektangler gir

$$A_{6000} \approx \boxed{20,0}.$$

(Til sammenligning: det eksakte arealet er $\int_0^6 \frac{1}{9}(x+1)(x-6)^2 dx = 20$. Jo flere rektangler, jo bedre tilnærming.)

Oppgave 5 (Sirkel og trekant — teller dobbelt)

Oppgave. A, B, C ligger på en sirkel med sentrum S og radius r . $\angle SBA = 30^\circ$, $\angle BSC = 90^\circ$, og arealet av $\triangle ABC$ er $2\sqrt{3} + 6$. Bestem en eksakt verdi for r .

Løsning. Sentrum S ligger inni trekanten, så $\triangle ABC$ deles i tre trekanter $\triangle SAB$, $\triangle SBC$ og $\triangle SCA$, alle med to sider lik radien r .

Sentralvinklene:

- I $\triangle SAB$ er $SA = SB = r$ (likebeint), og basisvinkelen $\angle SBA = 30^\circ$, så $\angle SAB = 30^\circ$ og dermed $\angle ASB = 180^\circ - 30^\circ - 30^\circ = 120^\circ$.
- $\angle BSC = 90^\circ$ (gitt).
- Sentralvinklene rundt S summeres til 360° , så $\angle CSA = 360^\circ - 120^\circ - 90^\circ = 150^\circ$.

Areal med arealsetningen (hver deltrekant har sidene r og r):

$$\begin{aligned} A_{\triangle ABC} &= \frac{1}{2}r^2 \sin 120^\circ + \frac{1}{2}r^2 \sin 90^\circ + \frac{1}{2}r^2 \sin 150^\circ \\ &= \frac{1}{2}r^2 \left(\frac{\sqrt{3}}{2} + 1 + \frac{1}{2} \right) = \frac{1}{2}r^2 \cdot \frac{\sqrt{3} + 3}{2} = \frac{r^2(\sqrt{3} + 3)}{4}. \end{aligned}$$

Sett lik det oppgitte arealet $2\sqrt{3} + 6 = 2(\sqrt{3} + 3)$:

$$\frac{r^2(\sqrt{3} + 3)}{4} = 2(\sqrt{3} + 3) \implies r^2 = 8 \implies r = \sqrt{8} = \boxed{2\sqrt{2}}.$$

Oppgave 6 (Tredjegradsfunksjon og Tryms «regel»)

Oppgave. $f(x) = x^3 - 3x^2 + 2$. a) Bestem koordinatene til eventuelle topp- og bunnpunkter. b) Utforsk og kommenter Tryms «regel»: at en tredjegradsfunksjon uten førstegradsledd alltid har et topp-/bunnpunkt på y -aksen (b teller dobbelt).

a) Vi deriverer og setter $f'(x) = 0$:

$$f'(x) = 3x^2 - 6x = 3x(x - 2) = 0 \implies x = 0 \text{ eller } x = 2.$$

Fortegnsskjema for $f' = 3x(x - 2)$: positiv for $x < 0$, negativ på $(0, 2)$, positiv for $x > 2$. Altså:

- $x = 0$: f' skifter fra $+$ til $- \implies$ **toppunkt**. $f(0) = 2$.
- $x = 2$: f' skifter fra $-$ til $+$ $\implies$ **bunnpunkt**. $f(2) = 8 - 12 + 2 = -2$.

$$\boxed{\text{Toppunkt } (0, 2), \quad \text{Bunnpunkt } (2, -2)}$$

b) **Utforskning av Tryms «regel».** Trym hevder: når en tredjegradsfunksjon mangler førstegradsledd, ligger et topp-/bunnpunkt på y -aksen. Vi tester en generell tredjegradsfunksjon uten førstegradsledd:

$$g(x) = ax^3 + bx^2 + d \quad (a \neq 0) \implies g'(x) = 3ax^2 + 2bx = x(3ax + 2b).$$

Nullpunkter: $x = 0$ og $x = -\frac{2b}{3a}$. Vi ser at $x = 0$ **alltid** er et stasjonært punkt (deriverte lik null). Punktet ligger på y -aksen, $(0, d)$.

Men er $x = 0$ alltid et topp-/bunnpunkt? Nei. f' skifter fortegn i $x = 0$ bare når de to nullpunktene er forskjellige, dvs. når $-\frac{2b}{3a} \neq 0$, altså når $b \neq 0$.

- Hvis $b \neq 0$: g' har to ulike nullpunkter, skifter fortegn i $x = 0$, og $(0, d)$ er et topp-/bunnpunkt. Tryms regel stemmer.
- Hvis $b = 0$ (f.eks. $g(x) = x^3$, som Eira nevner): da er $g'(x) = 3ax^2$, som har et **dobbelt** nullpunkt i $x = 0$ og er positiv på begge sider. f' skifter ikke fortegn, så $x = 0$ blir et **terrassepunkt (vendepunkt)**, ikke et topp-/bunnpunkt.

Konklusjon. Tryms regel har «litt rett»: en tredjegradsfunksjon uten førstegradsledd har alltid et stasjonært punkt på y -aksen. Men det er bare et ekte topp-/bunnpunkt dersom andregradsleddet også er til stede ($b \neq 0$). Mangler både førstegrads- og andregradsleddet (som i x^3), er punktet et terrassepunkt. Eira har altså rett i at «det er noe mer vi må se etter».

Uoffisielt, automatisk generert løsningsforslag. Kilde og fasit: matematikk.net. Ikke tilknyttet Utdanningsdirektoratet.